

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ДО ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розуміння важливості психолого-педагогічної складової у підготовці майбутніх фахівців пожежної безпеки зростає з кожним роком. Потрібно відмітити, що для нашого дослідження на перший план виступає формування готовності у курсантів до педагогічної роботи з різними групами населення. Отримання додаткової педагогічної компетентності дозволить взаємодіяти з людьми не тільки як з суб'єктами профілактичної або наглядової діяльності та постраждалими, а й з такими категоріями як підлеглі та командири, замовниками послуг.

Ключові слова: пожежна безпека, пожежно-профілактична робота, майбутній фахівець пожежної безпеки, професійна діяльність, професійна компетентність.

Для визначення оптимальних методів, форм, засобів психолого-педагогічної підготовки суб'єктів навчального процесу найбільш прийнятним у науково-педагогічних колах став метод теоретичного моделювання, заснований на системному підході [1].

В якості загальних характеристик системи виділяють [2]: цілісність, структурність, взаємозв'язок з середовищем, ієрархічність, множинність опису.

Системний підхід передбачає "... вивчення педагогічного процесу або його елементів як цілісної системи, відносно відокремленої від зовнішнього середовища і в той же час пов'язаної з нею.... Між елементами системи існують складні зв'язки і залежності, сукупність яких складає структуру даної системи. Система в цілому та її елементи виконують різні функції, певним чином пов'язані з її структурою і зовнішнім світом" [3]. Системний підхід дозволяє виявити основні структурні компоненти (елементи) протипожежної профілактики та проаналізувати існуючі між ними взаємозв'язки (організацію). Це дає можливість побудувати систему педагогічної профілактики формування готовності курсанта до професійної профілактичної діяльності та визначити основні аспекти навчально-виховної і освітньо-профілактичної діяльності працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Системний підхід слід уважати концептуальною основою розробки моделі формування готовності курсантів до протипожежної профілактики на основі компетентнісного підходу, що дозволяє розглядати формування якостей майбутніх фахівців пожежної безпеки як цілісну систему, що містить безліч взаємопов'язаних елементів: мету, навчально-виховну інформацію, засоби педагогічної комунікації людей і фахівців пожежної безпеки, форми їх діяльності та способи здійснення педагогічного керівництва.

Особистісно-орієнтований підхід у процесі формування готовності курсантів до протипожежної профілактики має низку відмінних характеристик, до числа яких можна віднести здійснення спільної діяльності курсантів та викладачів, особливий тип взаємодії та взаємовідносин між ними, що створюється на основі єдності змісту і цілей цієї діяльності і виступає в якості найважливішої передумови розвитку особистісних показників і рівня інтелекту [5]. Особистісно-орієнтований підхід виступає як орієнтир майбутньої професійної діяльності з профілактики пожеж.

Головною загальною рисою попередніх досліджень є положення про те, що формування компетентнісного випускника є основою побудови якісного навчально-виховного процесу з перспективою отримання і розвитку у суб'єкта навчання певних елементів майбутньої соціалізації та професійної діяльності.

Мета статті – теоретичне обґрунтування моделі психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців пожежної безпеки до профілактичної діяльності на основі компетентісного підходу та її експериментальна перевірка.

За результатами педагогічних досліджень виділяють такі структурні елементи майбутньої професійної діяльності фахівця пожежної безпеки [4]: 1) командний; 2) виховний; 3) господарський.

До цих елементів логічно додати ще два:

1) наглядово-контролюючий – суть якого полягає у виконанні наглядових і контролюючих функцій за підконтрольними об'єктами, під час проектування, введення в роботу і експлуатації різних промислово-господарських об'єктів, пожежовибухонебезпечних технологій, цивільних і житлових будівель;

2) освітньо-профілактичний – виявляється у ефективній та результативній профілактичній роботі фахівця пожежної безпеки.

Усі п'ять означених елементів чітко характеризують професійну діяльність фахівця пожежної безпеки.

Аналіз науково-педагогічних джерел дозволив нам виділити необхідні елементи професійної компетенції майбутнього фахівця пожежної безпеки для впевненого здійснення заходів профілактики:

– професійні знання з профілактики пожеж (когнітивна компонента);

– професійні навички і вміння щодо проведення профілактичних заходів (процесуальна компонента);

– особистісні та професійно важливі якості фахівця пожежної безпеки (психологічна складова);

– практичний досвід проведення профілактичних заходів (діяльнісна компонента);

– позитивна емоційно-мотиваційна направленість до здійснення профілактичних заходів.

Уміння, якими повинен володіти курсант, представлені трьома групами. Перша група умінь пов'язана з умінням курсанта управляти собою. До неї відносяться соціально-перцептивні здібності (увага, спостережливість, увага); управління своїми емоціями, настроєм; володіння тілом (доцільність і виразність міміки і жестів); техніка та культура мови (дихання, постановка голосу, дикція, орфоепія, логічність і виразність мови).

Друга група – вміння впливати на особистість і колектив. До неї відносяться дидактичні, організаторські, комунікативні вміння, володіння часом, вміння приймати рішення.

Третя група – вміння співпрацювати, яке виражається у здатності пізнавати особистість і розбиратися в ній; подавати інформацію; вірно сприймати особистість людини; правильно розуміти її; впливати на нею; керувати ініціативою і захищати особу [6].

Проектування моделі формування компетентного з питань проведення профілактичної протипожежної роботи фахівця визначалося такими етапами: збором, вивченням інформації та аналізом літератури, виявленням педагогічних умов формування готовності та розвитку здатності курсантів до протипожежної профілактики, виявленням і розробкою необхідних, важливих нових компонентів.

Дуже важливо розкрити місце і взаємодію таких структурних елементів дидактичного процесу як: мету, педагогічних підходів до побудови професійної підготовки, форми навчального процесу, методи навчання, які покликані забезпечити досягнення необхідного результату. Необхідно відзначити, що дидактична модель формування готовності курсантів до протипожежної профілактики будується на основі особистісно-орієнтованого підходу і включає особистісні характеристики курсантів, мотивацію, індивідуальний стиль пізнавальної діяльності, які сприяють розвитку готовності курсантів до протипожежної профілактики.

Необхідно взяти до уваги, що модель формування готовності курсантів до протипожежної профілактики у майбутній професійній діяльності визначається специфікою організації навчально-виховного процесу, а також системою профілактичних заходів пожежної безпеки, прийнятих в нашій країні. Отримана модель формування готовності до проведення профілактичної роботи в галузі пожежної безпеки зображена на рис. 1.

Загальна мета направлена на формування готовності майбутніх фахівців пожежної безпеки до проведення профілактичної роботи. Ґрунтується авторська модель на основах особистісно-орієнтованого підходу, який ми розглянули раніше.

Весь навчально-виховний процес професійної підготовки до профілактичної діяльності пожежних розроблений з урахуванням педагогічних принципів активності та самостійності, індивідуалізації, варіативності змісту матеріалу, співробітництва, інтегративності, безпеки життя і здоров'я суб'єктів профілактичних заходів, які були проаналізовані раніше.

Однією з умов успішності формування необхідної готовності до проведення профілактичної роботи є мотивація навчально-пізнавальної діяльності курсантів. Тому у розробленій моделі приділяється увага мотивації. Вона розглядається як процес формування психологічної основи поведінки [7].

Питання щодо підвищення рівня мотивації, як одного із факторів результативності навчально-виховного процесу, особливо важливо при адаптації до навчання в умовах профільного воєнізованого ВНЗ.

Аналіз психологічної і педагогічної літератури дозволяє нам вважати сприятливими для формування позитивної навчально-пізнавальної мотивації у професійній підготовці майбутніх фахівців пожежної безпеки застосування:

– особистісно-орієнтованого підходу як основу побудови ефективного навчально-виховного процесу;

– активних методів навчання: тренінгів, рольових ігор, навчальне проектування і моделювання, створення проблемних ситуацій, які вимагають створення ситуації інтеракції;

– індивідуалізації та диференціація курсантів закладена нами у розроблених принципах;

– раннього приєднання курсантів до майбутньої професійної діяльності, набутті практичного досвіду у сфері профілактичної діяльності, що створює умови їх особистісного і професійного становлення курсанта.

Певним чином свідомо були у моделі опосередковано враховані такі педагогічні чинники як форми навчальної діяльності та засоби навчання.

Форми навчальної діяльності (індивідуальна, групова, фронтальна) застосовується за доцільністю. Так, рольові ігри можуть бути груповими (парними, ланковими, бригадними) і фронтальними. Все залежить від особливостей змісту теми практичної роботи чи семінару, досвіду викладача, індивідуальних особливостей курсантів, конкретних завдань аудиторного заняття.

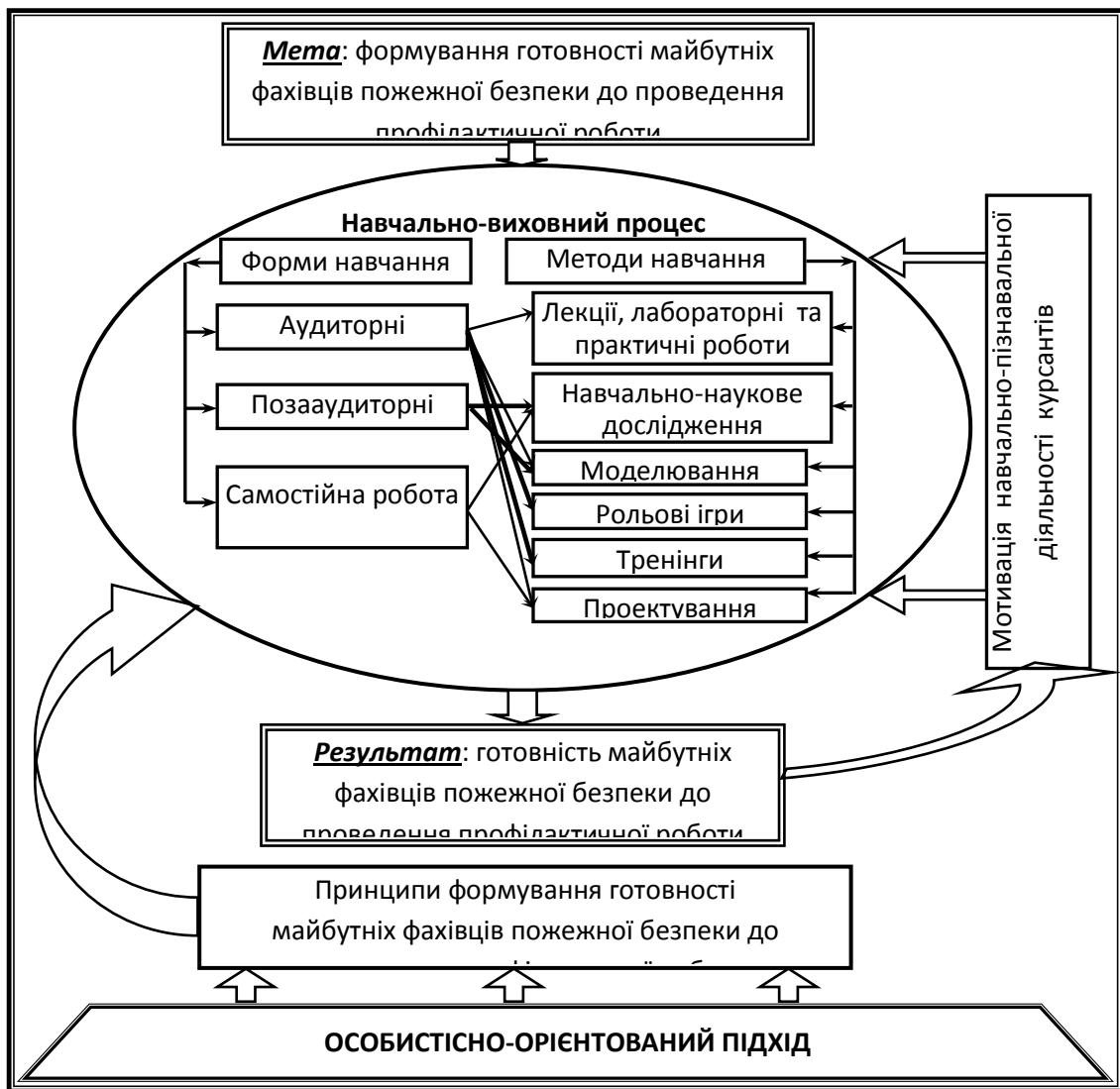

Рис. 1. Модель формування професійної готовності до проведення профілактичної роботи в галузі пожежної безпеки

Форми організації навчально-виховного процесу відповідають вимогам Галузевого стандарту вищої освіти з підготовки за напрямом "Пожежна безпека": аудиторні заняття включають лекції, практичні та лабораторні роботи та інші офіційно заплановані заняття в лекційних залах, кабінетах, майстернях, спортзалах, полігонах, автодромах. Позааудиторні заняття проходять за межами часу на заняття. Вони включають: консультації, екзамени, заліки, практику, виконання домашньої роботи, підготовка рефератів, доповідей, підготовка до виконання лабораторних і практичних робіт, виховні екскурсії. Самостійна робота виділена окремо через те, що різні види самостійно-пізнавальної діяльності наявні як на заняттях (розв'язання задач, рішення проблемних ситуацій тощо), так і у поза аудиторний час (домашня робота, написання курсової та випускних робіт тощо).

Результатом запровадження авторської моделі повинна стати сформована готовність майбутніх фахівців пожежної безпеки до виконання завдань з профілактики пожеж.

Реалізація і перевірка розробленої моделі формування готовності курсантів до протипожежної профілактики із застосуванням авторської педагогічної технології і формування загальнокультурних та професійних компетенції курсантів була проведена в ході формуючого педагогічного експерименту і показала свою ефективність і практичну доцільність.

Формуючий експеримент був направлений на вироблення вмінь ставити цілі, завдання, моделювати складні ситуації, розробляти програму профілактики пожеж. На ньому здійснювалася робота з вивчення основних понять, цілей і завдань протипожежної профілактики,

обговорювалися форми профілактики пожеж та результати рекламно-пропагандистської роботи, вміння користуватися різними джерелами інформації, технічними засобами для роботи з інформацією.

На заключному етапі формування готовності курсантів до профілактики пожеж були отримані такі результати (табл. 1).

Таблиця 1

Результати зіставлення констатуючого і формуючого експериментів

Рівень сформованості готовності до проведення профілактичної діяльності	Констатуючий експеримент		Формуючий експеримент	
	КГ, %	ЕГ, %	КГ, %	ЕГ, %
<i>Критичний рівень (низький)</i>	54,19	56,05	26,43	4,04
<i>Допустимий рівень (середній)</i>	40,53	40,36	57,27	48,88
<i>Оптимальний рівень (високий)</i>	5,29	3,59	16,30	47,09

Як показав проведений аналіз за всіма компонентами, у курсантів експериментальної групи є значні поліпшення. Це, в свою чергу, відбилося і на їх успішності за результатами підсумкового контролю знань з навчальних дисциплін.

Отримані дані були підтверджені в ході статистичної обробки досліджуваних критеріїв з використанням непараметричного критерію згоди Пірсона. Аналіз статистичної обробки даних дозволяє зробити висновок про те, що отримані дані є статистично достовірними, в кінці експерименту групи належать різним генеральним сукупностям за кожним з досліджуваних показників, тобто відмінності статистично значимі і доводять ефективність розробленої педагогічної моделі та авторської педагогічної технології.

Використані джерела

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – М.: Наука, 1989. – 180 с., с. 82.
2. Гершунский Б.С. О взаимоотношениях категорий "целостность", "системность", "комплексность" // Проблемы повышения эффективности педагогического процесса на основе идей оптимизации. – М.: НИИ ОПВ АПН СССР, 1985. – 160 с.
3. Кусій М. І. Підготовка майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. доктора пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / М. І. Кусій; Вінницький держ. пед. ун-т імені М. Коцюбинського. – Вінниця, 2011. – 20 с.
4. Бут В. П. Методичні рекомендації по особливостях професійного відбору до оперативно-рятувальної служби цивільного захисту МНС України / В. П. Бут, В. В. Вареник. – Черкаси, 2004. – 133 с.
5. Вербицкий А. А. Личностный и компетентностный подход в образовании: проблемы интеграции / А. А. Вербицкий, О. Г. Ларионова. – М.: Логос, 2009. – 318 с.
6. Щуркова Н. Е. Педагогическая технология / Н. Е. Щуркова. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 224 с.
7. Имедадзе И.М. Ситуативное развитие мотивации и установка / И.М. Имедадзе // Вопросы психологии. – 1989. – № 2. – С. 90-97.

Nesterenko A.A.

The importance of psychological and pedagogical component in the training of future fire safety specialists is growing every year. Additional pedagogical competences will enable to interact with people not only as subjects of preventive or supervisory activity and with victims, but also with such categories as subordinates and commanders, customers of service. The author determines optimal methods, forms, means of psycho-pedagogical training of subjects of the educational process. The article gives theoretical substantiation of the model of psychological and pedagogical training of future specialists of fire safety prevention activities based competence approach. Its practical experimental verification is given.

Keywords: *fire safety, fire prevention activities, future fire safety expert, professional work, professional competence.*

Стаття надійшла до редакції 30.11.2013 р.

